

Veszprémi László

VÁRKONYI ÉS A "CSELEKVÉS ISKOLÁJA"

A Cselekvés Iskolája c. folyóirat létrejötte

A Szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Gyakorló Iskolájának tanári kara adta ki 1933-44. között "A Cselekvés Iskolája" című pedagógiai-didaktikai-módszertani folyóiratot. A folyóirat koncepciójának kialakítója és szerkesztője Kratofil Dezső gyakorlóiskolai igazgató volt.

A két világháború közötti neveléstudomány jelentős, sok tekintetben hézagpótló kezdeményezése volt ez a folyóirat, és maga köré gyűjtötte mindazokat, akik a hagyományos oktató iskolával szemben a tanulók aktivitását, tevékeny, cselekvő erőinek felszabadítását, az élet követelményeinek figyelembevételét, a gyakorlatiasság elvét tűzték zászlójukra!

A folyóiratba a gyakorlóiskola kiemelkedő szakvezetői mellett - az első két szám után - a Tanárképző Főiskola és a Szegedi Tudományegyetem oktatói valamint a felsorolt elveket, a modern pedagógiai gondolkodást vallók számos képviselője - az egész országból - közölt tanulmányokat.

Várkonyi találkozása a folyóirattal

A Szegedi Tudományegyetemen 1930-40. között a Pedagógiai-lélektani Tanszék vezetőjeként rendszeresen találkozott a lap szerkesztőjével, Kratofil Dezsővel. Köztük baráti-munkatársi kapcsolat alakult ki és az együttes gondolkodásból a "cselekvő iskolával" kapcsolatban kiérlelt elméleti-gyakorlati állásfoglalásból természetesen következett, hogy Várkonyi (Hildebrand) Dezső a folyóirat egyik legtermékenyebb alkotó-írója lett. 1934-44. között 37 tanulmányt közölt a folyóiratban (csaknem minden számban folyamatosan).

Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a folyóirat fennállása során 1933-44. között összesen 158 elméleti és 259 gyakorlati jellegű pedagógiai-didaktikai-pszichológiai tanulmány, illetve óraleírás, ismertetés jelent meg, akkor látható, hogy Várkonyi Dezső irodalmi munkássága jelentős volt a lapban.

Úsztiönzen hatott ez a közlési lehetőség a szerzőre, ugyanakkor jelentős volt az a kisugárzó szerepe, amellyel az országban működő - elsősorban polgári iskolai - tanárookra gyakorolt. Ismeretes, hogy szinte valamennyi polgári iskolába járt a folyóirat, de jelentős volt az olvasótábora a középiskolákban és az egyéni előfizetők körében is. (A legnagyobb példányszámot: 750-ben jelölte meg a szerkesztő: 1973-ban történt személyes találkozásunk alkalmával.)

Várkonyi Dezső megjelent tanulmányai "A cselekvés iskolája" c. folyóiratban 1934-1944. között.

Várkonyi egyes tanulmányokat és összefüggő tanulmányokat jelentetett meg. Ez utóbbiból különálló kiadványok álltak össze.

A tanulmányok rendszere

I. Egyes tanulmányok

1. A cselekvő iskola lélektani alapja
1934/35. 3-4. sz.
2. Védekező magatartások a gyermekkorban
1939/40. 5-7. sz.

II. Összefüggő tanulmányok

1. Nevelés és gyakorlati lélektan (23 közlemény)
1934-1939.
2. Fejezetek a serdülés és ifjúkor lélektanából (9 közlemény)
1939-1943.
3. A cselekvések elemzése (3 közlemény)
1943-1944.

Az összes közlemények száma: 37 tanulmány

A cselekvő iskola lélektani alapjai

A Szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Gyakorló Iskolájának módszeres értekezletén tartott előadáson (1934. november 8.) fejti ki a cselekvő iskola lélektani alapjait. Abból indul ki, hogy az újnak és a réginek a szembeállítása mennyire éles a felfogásban, az iskolai gyakorlatban. "Új iskola, új nevelés" igénye fogalmazódik meg!

Arról a magaslatról volt képes látni Várkonyi Dezső ennek az új iskolának a szükségességét, amelyet elsősorban a német, angol, francia, olasz nyelvű tanulmányok birtokában széles látóköri, korszerű szemlélettel szintetizált, és adaptálta ezeket a magyar közoktatásügy számára.

Ennek alapján fogalmazza meg, melyek a "megújulás szempontjai", mit kell megvalósítani:

- a cselekvés (Ferriere)
- a tett (Lay) iskoláját kell kialakítani
- a munka (Kerschesteiner)

Elsősorban Herbart képviselte szellem ellen lép fel: annak pedagógiai-didaktikai-pszichológiai felfogásában látja a visszahúzó erőt, a konzervativizmust, a "passzív" nevelés gyakorlatának elméleti alapjait.

Ezzel szembehelyezni a másik oldalt az "aktív iskola" világát, melyet - Claparède funkcionális nevelélméletének megfelelően - a gyermek "sajátos életkorhoz kötött lelki tevékenységeinek az egész ember szerkezeti egységében való

szemlélése, s szerepükben ebből a szempontból való respektálása jellemez." (III. évfolyam 3-4. szám 102.p.)

Az új eszme további zászlóvivőit is rokonszenvvel sorolja fel: Rousseau, Tolstoj, Ellen Key, Foerster, Dewey, Petersen. Az új "követelmény-ideál", az új mozgalom, szellem legtalálhatóbb elnevezése a "cselekvő iskola".

Igen lényeges annak az elvnek is felidézése, amelyet Dewey - és többen mások is - fogalmaznak meg: "... A növendék természetes lelki tevékenységének az egész nevelés középpontjába való beállítása". (I.m. 102.p.)

Ilyen kritikai szemlélet egyértelműen elítélendő a Herbert szerinti passzív, befogadás jellegű "lélek", ahol "a tudatunk nem egyéb, mint színpad, hol a képzetek úzik szakadatlan játékkukat, - vagy pedig szemlélő, ki tudomásul veszi az előtte lepergő eseményt, de abba aktívan beleavatkozni képtelen." Ez a felfogás hozza létre a nyugalmat és a mozdulatlanlanságot az iskola padjában, mert a tanulók feladata, hogy a tanító közléseit, ráhatásait fogadják be, képzet kapcsolásaiban dolgozza fel és őrizze meg!

Fő erény: a figyelem és a szorgalom. Tekintettel arra, hogy az "aktív" iskolában a gyermek tevékenységei: az akció és funkció áll a középpontban, ezért a figyelem és a szorgalom sem "élvezhetik" korábbi fontos szerepüket.

Mértéktartó realitással igyekszik Várkonyi feloldani a pedagógusokban feltehetően várható ellenérzést, véleményt a minden korábban vallott nézetek, elvek elvetésével kapcsolatban, mert a tanulmány végig a kritikai szemléletre hívja fel a nevelők figyelmét az új és régi elvek felhasználásával kapcsolatban. "A nevelők feladata viszont az, hogy a gyakorlat és az elmélet folytonos bírálatával kísérjék e törekvéseket, gondolatokat, mert hiszen nem minden jó, ami új s nem minden rossz, ami régi, és a kritika után vegyék fel az értékes eszméket és indítékokat nevelői tevékenységükbe, művészetükbe!" (I.m. 110.p.)

Nevelés és gyakorlati lélektan

1935-39. között huszonhárom közleményben adja közre a később önálló könyv formájában is megjelent tanulmányokat.

A sorozatot a szerző a Cselekvés Iskolájának szellemében írja. A bevezetőben szól arról a Kopernikuszi fordulatról, amelynek lényege a személyiség primátusának elve, a gyermek szempontjának előtérbe helyezése.

Felhívja a figyelmet, mennyire fontos a gyermektanulmányok, gyermekek és az ifjúkor lélektanának ismerete a szülők számára: "Általában: a gyermektanulmányok, a gyermekek és ifjúkor tudományos lélektanának ismerete éppoly nagy szolgálatokat tehet a családi nevelés sikerének biztosítására, mint egy jó orvosi könyv a csecsemő egészségének szakszerű ápolására, vagy orvos tanácsok és ismeretek a nevelés egész folyamán." (III. évfolyam 5-6. szám 210.p.)

A nevelőktől elvárható helyes magatartást a következő-

képpen képzei el "Szerettételjes nyugalom, humor: ez a megkívánható nevelői attitűd a dacos gyermekkel szemben." (I.m. 211.p.) A tilalmak, a gátlások, a negatív pedagógia helyett a komolyan vett pozitív pedagógiát tartja célravezetőnek, eredményesnek. Szükségét tartja annak is, hogy pszichológus működjön az iskolában, de azt is, hogy minden nevelő minél mélyebb és gazdagabb ismeretekre törekedjen pszichológiából, ismerje meg a gyermeki személyiség egészét.

A gyermeklélektan egy-egy témakörét alapos elméleti és gyakorlati érzéssel fejti ki:

- a jutalmazás és büntetés,
- a nevelői tekintély,
- a példaadás és tekintély,
- a parancs és tilalom.

Jelentős arányban elemzi a "pedagógiai szeretet" és az érzelmi nevelés témakörét, de az akarat lélektanának kérdéseit is gondos részletességgel mutatja be.

Fejezetek a serdülés és ifjúkor lélektanából

1940-43. között kilenc közleményt szentelt a témának. A címben foglaltaknak megfelelően a serdülő- és ifjúkor fejlődéslélektani, lényegszemléletre törekvő bevezető tanulmányok után a lelki konfliktusok és kibontakozás, a serdülés és ifjúkor egészségtana, valamint példák elemzése szerepel a sorozatban.

A cselekvések elemzése

1943-44. évben az utolsó, a XII. évfolyamban jelenik meg a három értékes tanulmány a cselekvés elemzéséről. (A háborús években az 1-4. az., 5-7. sz. és a 8-10. számot összevontan adták közre.)

Várkonyi Hildebrand Dezső mindent tudott a "szakmáról". Ismerte az egyetemes és a magyar pedagógia-pszichológia legkorszerűbb törekvéseit, tudta mi szükséges az iskolai gyakorlat számára, világos, tiszta logikával megfogalmazta ezeket a kiérlelt elveket, gondolatokat és példamutatón szép kötéddéssel tette közzé, közkinccsé tanulmányait "A cselekvés Iskolája" című pedagógiai folyóirat hasábjain.

Várkonyi Dezső megjelent tanulmányai
a "Cselekvés Iskolája" c. folyóiratban
(1934-1944. között)

I. Egyes tanulmányok

1. A cselekvő iskola lélektani alapjai
III. évf. (1934-35.) 3-4.sz. 101-110.p.
A Szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola
Gyakorló Iskolájának módszeres értekezletén tartott
előadás. (1934. november 8.)
2. Védőkező magatartások gyermekkorban
VIII. évf. (1939-40.) 5-7.sz. 87-101.p.

II. Összefüggő tanulmányok

1. Nevelés és gyakorlati lélektan
III.évf.(1934-35.) 5-6.sz. 205-219.p.
Első közlemény
- Bevezetés
- A gyakorlati lélektan feladatai
- Családi nevelés és gyakorlati lélektan
- Az iskolai pszichológus kérdése
Második közlemény
- A gyermeki személyiség megismerése
7-8.sz. 325-336.p.
Harmadik közlemény
- Az alkat, a fejlődés, és a pszichés nemi külön-
bözőségek kérdése
9-10.sz. 416-424.p.
Negyedik közlemény
- Fejlődési jellegzetességek
IV. évf. (1935-36.) 1-2.sz. 6-14.p.
Ötödik közlemény
- A pszichés nemi különbségek és az együttes
nevelés kérdése
3-4.sz. 121-133.p.
Hatodik közlemény
- A nevelőhatás lélektana
- A tanítás
5-6.sz. 237-249.p.
Hetedik közlemény
- Nevelőhatás. Példaadás és utánzás.
7-8.sz. 329-339.p.
Nyolcadik közlemény
- A nevelőhatás
- Feladat
- Parancs és tilalom
9-10.sz. 429-444.p.

- Kilencedik közlemény
 - Nevelőhatások. A büntetés és jutalmazás
 V. évf. (1936-37.) 1-2.sz. 1-16.p.
- Tizedik közlemény
 - A tekintély
 3-4.sz. 103-109.p.
- Tizenegyedik közlemény
 - Nevelői ráhatások
 - A "pedagógiai szeretet"
 5-6.sz. 199-206.p.
- Tizenkettedik közlemény
 - A jellemnevelés kérdései
 - Alapfogalmak
 7-8.sz. 291-305.p.
- Tizenharmadik közlemény
 - A jellemnevelés kérdései
 - Fegyelmezés
 9-10.sz. 403-413.p.
- Tizennegyedik fejezet
 - Akarás és indítékok
 - Érzelmi nevelés
 VI. évf. (1937-38.) 1-2.sz. 1-14.p.
- Tizenötödik közlemény
 - Az érzelmek nevelése. A félelem
 3-4.sz. 113-122.p.
- Tizenhatodik közlemény
 - Az érzelmek nevelése. A dác pedagógiája
 5-6.sz. 217-236.p.
- Tizenhetedik közlemény
 - Az érzelmek nevelése. A nemi életnek pedagógiai
 vonatkozásai
 7-8.sz. 313-325.p.
- Tizennyolcadik fejezet
 - Az érzelmek nevelése. Befejezés
 9-10.sz. 417-426.p.
- Tizenkilencedik közlemény
 - Jellem és akarás
 - Az akarat lélektanának néhány kérdése
 VII. évf. (1938-39.) 1-2.sz. 1-11.p.
- Husadik közlemény
 - Akarás, elhatározás, értelmesség
 3-4.sz. 107-120.p.
- Huszonegyedik közlemény
 - Az akarat alaki tulajdonságai
 5-6.sz. 209-222.p.
- Huszonkettedik közlemény
 - A jellemhibák csoportjai
 7-8.sz. 317-328.p.
- Huszonharmadik közlemény
 - Összefoglalás: tételek az akarat nevelésére.
 (Vége)
 9-10.sz. 421-427.p.

2. Fejezetek a serdülés és ifjúkor lélektanából

Első közlemény

- Serdülés és ifjúkor

VIII. évf. (1939-40.) 8-10.sz. 177-189.p.

Második közlemény

- Lényegszemlélet

IX. évf. (1940-41.) 1-4.sz. 1-12.p.

Harmadik közlemény

- Lelki konfliktus és kibontakozás

5-7.sz. 89-101.p.

Negyedik közlemény

- Személyiségalakulás az ifjúkorban

8-10.sz. 177-189.p.

Ötödik közlemény

- A lelki konfliktusok megoldásai

X. évf. (1941-42.) 5-7.sz. 97-112.p.

Hatodik közlemény

- A serdülés és ifjúkor lelki egészségтана

8-10.sz. 195-204.p.

Hetedik közlemény

- Példák elemzések

XI. évf. (1942-43.) 1-4.sz. 1-15.p.

Nyolcadik közlemény

- Példák és elemzések

5-7.sz. 89-108.p.

Kilencedik közlemény

- Példák és elemzések

8-10.sz. 185-193.p.

3. Cikksorozat

Első közlemény

- A cselekvések elemzése

XII. évf. (1943-44.) 1-4.sz. 1-10.p.

Második közlemény

- A cselekvés lélektani mozzanatai

5-7.sz. 105-112.p.

Harmadik közlemény

- A cselekvések lefolyása

- Impulzus és feszültség

8-10.sz. 204-212.p.